

PIIKAYHTEISKUNNAN PALUU

Pääkirjoitus

Janus

Eriarvoisuuden lisääntyminen on säännöllinen puheenaihe ainakin sosiaalitieteilijöiden keskuudessa. Julkisessa keskustelussa tutkijat lähestyvät ilmiötä usein erilaisten tuloeromittareiden – esimerkiksi gini-kertoimen, tulo-osuuksien ja suhteellisen köyhyyden – näkökulmasta. Suomalaiset väestötieteilijät ovat osoittaneet, että myös terveyserot ovat kasvaneet. Uusin tutkimus tarkastelee eroja subjektiivisissa kokemuksissa eli esimerkiksi onnellisuuden, tyytyväisyyden ja yksinäisyyden kokemuksissa. Sen sijaan tiedämme aika vähän siitä, miten eriarvoisuus näkyy ihmisten elämäntavoissa ja kulutuksessa.

Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden tohtorikoulun tutkimusseminaarissa helmikuussa 2015 puhunut pariisilaisen Sciences Po yliopiston apulaisprofessori Nathalie Morel toi eriarvoisuuteen tuoreen näkökulman. Morel on toimittanut yhdessä ranskalaisen taloustieteilijän kanssa kirjan kotitalouspalveluiden politiikasta Euroopassa (Carbonnier & Morel: *The political economy of household services in Europe*, Palgrave). Kirjan taustalla on havainto piikayhteiskunnan paluusta.

Piikojen ja renkien ammatit olivat luonnollinen osa maatalousyhteiskuntien työnjakoa. Teollistumisen vuosina kotipalvelijan ammatit yleistyivät myös kaupungeissa. Nuoret naiset pääsivät pakoon maaseudun näköalattomuutta pestautumalla piioiksi porvariston kaupunkikoteihin. Ilmiön yleisyyden voi havaita edelleen monista kaupunkikeskusten vanhoista kerrostaloista, joissa isokokoisten huoneistojen yhteydessä on piikojen yksioita, jopa palvelijoiden rappuja. Hyvinvointivaltion kultaiset vuosikymmenet kuitenkin kadottivat kotipalveluammatit. Piika-sana sai väheksyvän, jopa halventavan kaiun.

Nyt kotipalvelijat ovat palaamassa. Nathalie Morelin mukaan Euroopassa on yhteensä 7,5 miljoonaa kotitaloustyötä tekevää työntekijää. Yllättävää on se, että piikatyöt ovat lisääntyneet myös sellaisissa maissa, joissa niitä ei odottaisi näkevän – pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa. Pohjoismaat tunnetaan maailmalla esimerkkeinä hyvinvointivaltioista, jotka ovat siirtäneet perheelle kuuluneen hoivavastuun julkiselle vallalle kehittämällä muun muassa päivähoitopalveluita ja vanhustenpalveluita. Pohjoismaat ovat näyttäneet maailmalla suuntaa siinä, miten hyvinvointivaltio voi edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa ja yhteiskuntaluokkien välistä tasa-arvoa. Siihen ei kuulu malli, jossa vähän koulutetut ihmiset elättävät itseään palvelemalla paremmin koulutettuja ihmisiä heidän kodeissaan.

Sinänsä voisi ajatella, että piikayhteiskunnan paluussa kyse on vain eriarvoisuuden lisääntymisen väistämättömästä seurauksesta. Globaali talous ja digitalisaatio palkitsevat työn tuottavuuseroja, puhutaan supertähtitaloudesta. Tämä heijastuu tuloeroihin ja näkyy kulutuksen – myös palveluiden kuluttamisen – eriytymisenä. Kun rikkaat rikastuvat, heillä on riittävästi rahaa palkata palvelijoita, vaikka yleinen palkkataso on noussut.

Monet Euroopan maat ovat kuitenkin pyrkinet pikemminkin vauhdittamaan kuin estämään uudenlaisen luokkayhteiskunnan syntyä. Piikatyon yleistymistä ovat vauhdittaneet julkiset toimet sekä kotitaloustyön kysynnän että sen tarjonnan lisäämiseksi. Kysyntää lisäävät monissa maissa – esimerkiksi Ruotsissa ja Suomessa – myönnettävät verovähennykset ja tarjontaa lisäävät työläinsäädännön heikennykset. Kysymys on siis tietoisesta politiikasta kotitalouspalveluiden lisäämiseksi.

Poliitikot ovat perustelleet kotitalousvähennyksiä samankaltaisilla argumenteilla eri maissa: kyse on työpaikkojen luomisesta vähän koulutetuille ihmisille, harmaan talouden kitkemisestä ja koulutettujen ihmisten työn ja perhe-elämän yhdistämisen helpottamisesta. Näiden argumenttien tueksi ei ole kuitenkaan juurikaan esittänyt riippumattomia tutkimuksia, sitäkin enemmän on palvelualojen työnantajien teettämää tilaustutkimuksia. Harvat kunnolliset arviointitutkimukset osoittavat, että verovähennyksen avulla luodut työpaikat tulevat erittäin kalliiksi. Monet hyvätuloiset voisivat palkata kotiapua myös ilman verotukia – ja toisaalta verotukien muotoa olisi muutettava, jos niiden haluttaisiin auttavan pieni- ja keskituloisia palkkaamaan kotiapua.

Sen sijaan ”roskaduunien” kielteisistä vaikutuksista on paljon tietoa. Kotitaloustyötä tehdään pienellä ja epävarmalla palkalla, työpäivät ovat pitkiä ja epäsäännöllisiä, työsuojelua ei juuri ole ja etenemismahdollisuudet ovat heikot, ammatillinen järjestäytyminen on harvinaista ja työn arvostus on heikko. Kotitaloustyötä tekevät pääasiassa heikossa asemassa olevat naiset ja maahanmuuttajat. Jos valtiot kohdistaisivat tuen kotitalouksien sijaan palveluiden tuottajille, ne voisivat asettaa tavoitteita työn laadulle. Sen sijaan nykyinen kotitalouspalveluiden politiikka pyrkii luomaan työpaikkoja niiden laadusta välittämättä.

Kotitaloustyön verotukia yhdistää Euroopan eri maissa myös se hieman yllättävä seikka, ettei niistä ole käyty juurikaan kriittistä keskustelua. Yksi syy keskustelun puutteeseen löytyy tutkimuksesta. Kotisiivouksen käyttö on arkipäivää monille suomalaisillekin tutkijoille, ainakin jos heillä on vakituinen työsuhde. Aihetta ei ole kuitenkaan juurikaan tutkittu: keitä ovat kotejamme siivoavat ihmiset, millaista heidän työnsä on, miten he ja heidän perheensä tulevat toimeen? Kotipalvelutyön lisäksi olisi tärkeää tutkia tarkemmin kotitalouspalveluiden käyttöä ja vaikutuksia: Ketkä todellisuudessa hyötyvät kotitalousvähennyksistä? Onko veronmaksajille järkevää käyttää yhteisiä varoja kotitalousvähennykseen? Millä muilla keinoilla voisimme luoda työpaikkoja vähän koulutetuille ihmisille?

Heikki Hiilamo